

Katholieke Nationale Commissie voor Oecumene
Guimardstraat 1 – 1040 Brussel

Commission Nationale Catholique pour l'Oecuménisme
Rue Guimard 1 – 1040 Bruxelles

ce.belgica@interdio.be

02 507 05 93

Vierenvijftigste oecumenische ontmoetings- en studiedag
Cinquante-quatrième journée œcuménique d'étude et de rencontre

De 100ste verjaardag van de Mechelse gesprekken en de oecumenische dialoog met de anglicaanse gemeenschap vandaag

Le 100ème anniversaire des Conversations de Malines et le dialogue œcuménique avec la communauté anglicane aujourd'hui

**SAMEN OP WEG GAAN: LEREN KERK ZIJN – LOKAAL, REGIONAAL, UNIVERSEEL'.
DE OECUMENISCHE DIALOOG MET DE ANGLICAANSE GEMEENSCHAP VANDAAG**
Adelbert Denaux

In 2021 is het honderd jaar geleden dat de Mechelse Gesprekken een aanvang namen. De Mechelse Gesprekken hebben sporen nagelaten die vruchtbaar waren voor de oecumenische inzet van de rooms-katholieke Kerk sinds het tweede Vaticaanse Concilie.

Een blik op het verleden: ARCIC I en II

“Op het Tweede Vaticaanse Concilie heeft de katholieke Kerk zich *onherroepelijk* verplicht om de weg van het zoeken naar oecumene in te slaan” (Johannes-Paulus II, *Ut unum sint*, 1995). Een belangrijke vrucht van het oecumenische engagement van de rooms-katholieke Kerk sinds Vaticanum II was het initiatief om bilaterale dialogen met de andere christelijke kerken en kerkelijke gemeenschappen aan te gaan. De anglicaanse - rooms-katholieke dialoog neemt daar ongetwijfeld een vooraanstaande plaats in. Ze werd gevoerd door de *Anglican Roman-Catholic International Commission*, afgekort ARCIC.

In twee opeenvolgende gespreksrondes heeft ARCIC een serie Gezamenlijke Verklaringen aangeboden omtrent de belangrijkste dogmatisch-theologische geschilpunten tussen beide kerkgemeenschappen. ARCIC I (1969-1981) heeft gezamenlijke verklaringen gepubliceerd over de ‘eucharistie’, over ‘ambt en wijding’, en tweemaal over ‘gezag in de Kerk’¹. Tijdens de tweede fase van de dialoog heeft ARCIC II (1983-2005) vijf gezamenlijke verklaringen gepubliceerd, over ‘heil en de kerk’, over de ‘kerk als gemeenschap’, over ‘leven in Christus, moraal, *communio* en Kerk’, over de ‘gave van het gezag’ (gezag in de Kerk 3), en over ‘Maria, genade en hoop in Christus’².

De documenten van ARCIC I en II zijn in zekere zin baanbrekend geweest en hebben zelfs invloed uitgeoefend op andere bilaterale dialogen. Vooral de overtuiging dat de Kerk van Christus als een *communio* van kerken kan gezien worden is een wijdverspreid oecumenisch model geworden. Ook de overeenkomsten over gezagsstructuren in de kerk en in het bijzonder over het primaatschap van de bisschop van Rome zijn m.i. baanbrekend. Een van de vragen die na kennismaking met al die documenten toch blijft hangen, is hoe die Gemeenschappelijke Verklaringen doordringen in het denken en het concrete leven van beide kerken. Kortom, er is het probleem van de ‘aanvaarding’ (*receptio*) van oecumenische documenten in het concrete leven van die kerken. Zolang die ‘aanvaarding’ niet gebeurt, blijft de tekst, hoe mooi ook, dode letter.

Een blik op het heden: ARCIC III (2011-)

Het nam enige tijd in beslag vooraleer ARCIC de derde fase van haar dialoog kon aanvangen. ARCIC II eindigde in 2005. ARCIC III begon pas in 2011. Deze onderbreking van de dialoog was te wijten aan nieuwe hindernissen die tussen beide tradities waren gerezen³. Bewust van deze moeilijkheden, hebben paus Benedictus XVI en aartsbisschop Williams in hun Gemeenschappelijke Verklaring van 2006 twee kritische domeinen geïdentificeerd voor de toekomstige oecumenische dialoog: “Er rijzen ecclesiologische en morele problemen die onze pelgrimstocht moeilijker en lastiger maken”⁴. Die hindernissen deden vragen rijzen over de relatie tussen lokale kerken en de universele kerk. Er rezen vragen hoe beide tradities op die onderscheiden niveaus tot besluitvorming en ethische onderscheiding komen. In deze context heeft de Commissie in 2011 een mandaat gekregen om de derde fase van haar werkzaamheden aan te vatten. Het mandaat bevatte drie opdrachten: (i) ten eerste, de ‘aanvaarding’ (*reception*) van haar vorig werk te promoten door de documenten van ARCIC II te presenteren als één geheel, met een passende inleiding⁵. (ii) ten tweede en ten derde, twee gerelateerde domeinen dienen de aandacht te krijgen tijdens de verdere werkzaamheden: *de Kerk als gemeenschap, lokaal en universeel, en hoe de lokale en universele Kerk, in gemeenschap, komen tot de onderscheiding van de juiste morele leer*.

Ik vind de keuze van deze twee onderling samenhangende thema's zeer moedig, omdat zij de echte problemen aansnijdt die tussen onze twee gemeenschappen, en zelfs in alle christelijke kerken, op het spel staan. Het eerste thema is van ecclesiologische aard. Tegenwoordig staat het thema “kerk” centraal in de oecumenische dialoog. En daarbinnen is de verhouding tussen het plaatselijke en het universele niveau van het kerkelijke leven een eeuwenoude kwestie. Men zou zelfs kunnen zeggen dat de verhouding tussen het lokale en het trans-lokale niveau van een bepaalde samenleving een permanente uitdaging is voor alle mensen en groepen die trachten samen te leven. Dit geldt zowel op politiek als op religieus gebied. Plaatselijke gemeenschappen of regio's hebben vaak de indruk dat de overkoepelende gezagsniveaus hen niet respecteren, niet luisteren naar hun werkelijke behoeften en die soms eenvoudigweg onderdrukken. Uit die frustraties ontstaat de neiging om zich los te maken van het grotere geheel waarvan zij deel uitmaken, ten einde een onafhankelijke entiteit te worden. Bepaalde regio's binnen de grotere entiteiten willen niet langer meer leven onder de zogenaamd verstikkende paraplu van de grotere natie. Zij dromen van onafhankelijkheid van het land waartoe zij behoren: denk aan Catalonië en Spanje, Vlaanderen en België. En ook de plaats van de Europese naties binnen het grotere verband van Europa is een grote uitdaging, zoals de recente kwestie Brexit duidelijk aantoont.

Doorheen de geschiedenis van de christelijke kerk kan een gelijkaardig probleem worden waargenomen. Bepaalde plaatselijke of regionale kerken waren van oordeel dat het beter zou zijn niet langer te leven onder het gezag van de Kerk van Rome, die werd ervaren als te controlerend over het leven van de plaatselijke kerk. In de 16e eeuw bevrijdden sommige plaatselijke kerken in het Westen zich van de Roomse overheersing. De kerken van de Reformatie namen hun uitgangspunt in de plaatselijke gemeenschap, “de plaats waar de vergadering van de gelovigen onder de prediking van het woord en de viering van de sacramenten tot stand kwam zonder de onderwerping aan het bovenplaatselijk episcopaal gezag”⁶. “De Anglicaanse gemeenschap begon haar aparte leven in de regeerperiode van de Engelse koning Hendrik VIII (d. 1547). In 1533-34 trotseerde de Kerk van Engeland de paus en liet eenzijdig haar autonomie onder God gelden als een plaatselijke uitdrukking van de universele kerk. ... Maar het principe van autonomie was een explosieve kracht die leidde tot meer diepgaande en uitgebreide veranderingen”⁷. Als gevolg hiervan en van verdere historische ontwikkelingen bestaat de Anglicaanse gemeenschap tegenwoordig uit 41 onafhankelijke provincies die geen centrale, bindende autoriteit erkennen, maar slechts vier instrumenten van gemeenschap: de Lambeth Conferentie, de Aartsbisschop van Canterbury, de Anglicaanse Consultatieve Raad, en de vergaderingen van de Primaten. De rooms-

katholieke Kerk daarentegen ziet zichzelf in de eerste plaats als de ene (universele) Kerk, die bestaat in en vanuit vele plaatselijke kerken (*Lumen gentium*, 23), en met het centrale en bindende gezag in de bisschop van Rome of het hele bisschoppencollege wereldwijd.

Het tweede thema, dat van de morele kwesties, speelt een steeds belangrijker rol in de oecumenische dialoog. Men kan zelfs een verschuiving vaststellen van dogmatische naar morele kwesties, van theologie of christologie naar antropologie. Nieuwe ontwikkelingen op het gebied van bio-ethiek en genderstudies stellen de kerken voor grote ethische uitdagingen; de vraag is dan hoe zij de geesten kunnen onderscheiden en tot een formele morele leer kunnen komen. In het licht van deze ontwikkelingen is de keuze van het ARCIC III-mandaat zeer actueel, omdat het mandaat de kwestie van morele onderscheiding en morele leer verbindt met die van de ecclesiologie. Het is inderdaad waarschijnlijk dat de morele keuzes die een bepaalde kerkgemeenschap maakt, samenhangen met de vraag of zij meer verspreide dan wel meer centrale gezagsstructuren bezit.

Het Erfurt-document (2017)

De nieuw samengestelde commissie ARCIC III toog aan het werk in 2011 en voltooide in 2017 tijdens haar bijeenkomst te Erfurt haar eerste gezamenlijke verklaring, die de titel draagt: ‘Samen op weg gaan: leren Kerk zijn – lokaal, regionaal, universeel’ (*Walking Together on the Way: Learning to Be Church – Local, Regional, Universal*, afgekort WTW)⁸. Dit document gaat in op het eerste, ecclesiologische luik van het dubbele mandaat dat de commissie had gekregen, met name hoe de lokale en de universele dimensie van de kerk samengaan. Met de uitdrukking ‘samen op weg gaan’ beoogt de Commissie te bereiken dat elke traditie zorg draagt voor haar eigen structuren en ‘instrumenten van gemeenschap’⁹, maar daarbij geholpen wordt door de steun en het voorbeeld van de andere gemeenschap. We zijn ‘medepelgrims’ op onze weg naar gemeenschappelijk leven en zending.

De ondertitel ‘leren Kerk zijn – lokaal, regionaal, universeel’ wijst op twee belangrijke keuzes die de leden van de Commissie hebben gemaakt. Het eerste deel van de ondertitel ‘Leren Kerk zijn’ wijst op de *methode* die in het document wordt gehanteerd. ARCIC III erkent dat haar methode zowel in de lijn ligt van die van haar twee voorgangers, maar dat ze die tegelijk overstijgt. Ze gelooft dat de tijd rijp is om de opdracht tot oecumenisch engagement na te streven als een activiteit die expliciete, kerkelijke zelfkritiek insluit (WTW, 17). Het is niet voldoende te erkennen dat er zoiets als een gave en een genade aanwezig is in de ander, maar dat wat God hun gegeven heeft ook een gave voor ons kan zijn, in het bijzonder wanneer deze gaven moeilijkheden in de eigen traditie kunnen helpen oplossen. “Dit proces houdt de bereidheid in om te onderscheiden wat in de eigen traditie over het hoofd wordt gezien en onderontwikkeld is en zich af te vragen of deze zaken niet beter ontwikkeld zijn in de andere traditie. Het vereist vervolgens openheid om zich af te vragen hoe deze waargenomen sterke kanten in de andere traditie in staat kunnen zijn, door een proces van ‘ontvankelijk leren’ (*receptive learning*), een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling en verrijking van dit aspect van het kerkelijke leven in de eigen traditie. Deze methode wordt gewoonlijk genoemd ‘ontvankelijke oecumene’ (*receptive ecumenism*)” (WTW, 18)¹⁰.

Het tweede deel van de ondertitel (‘lokaal – regionaal – universeel’) wijst op de beslissing van de Commissie om naast de lokale en de universele dimensie, ook *de regionale dimensie* van de Kerk in haar overwegingen op te nemen. Het mandaat van ARCIC heeft het over ‘de Kerk als gemeenschap, lokaal en universeel’ in beide tradities. Nochtans zijn er instrumenten van gemeenschap tussen de lokale kerken die niet enkel wereldwijd zijn, maar ook regionaal (bv. de anglicaanse ‘provincies’, de rooms-katholieke bisschoppenconferenties). De translokale structuur van de kerken is niet enkel een sociologische noodzaak, ze heeft ook een theologische en ecclesiologische betekenis: ze is uitdrukking van de katholiciteit van de Kerk. Daarom heeft de Commissie besloten om ook andere instrumenten van gemeenschap te

bekijken dan die in de lokale en universele Kerk. Ze is daarbij geïnspireerd door het werk van andere oecumenische dialogen, meer bepaald de orthodox-katholieke dialoog (cf. WTW, 11)¹¹.

Het Erfurt Statement biedt een vrij uitvoerige behandeling van de structuren van de lokale kerken (Deel IV), de verschillende regionale instrumenten van gemeenschap (Deel V) en de wereldwijde structuren (Deel VI) van de anglicaanse Gemeenschap en de rooms-katholieke Kerk. In elk van die drie delen verloopt de discussie telkens in drie fasen. Eerst komt er een feitelijke beschrijving van de structuren en procedures die op deze drie niveaus in onze beide Kerken voorhanden zijn; in de tweede plaats volgt een poging om de spanningen en moeilijkheden die op elk niveau voorkomen nader te omschrijven; in de derde plaats wordt de vraag gesteld welke mogelijkheden er zijn om, met betrekking tot deze spanningen en moeilijkheden, transformerend, ontvankelijk te leren van de andere traditie. Deze taak, aldus de covoorzitters in hun Woord vooraf, vergt een openhartige evaluatie, een houding van berouw, en de moed om eerlijk naar onszelf te kijken en te leren van de ander.

De Commissie erkent dat er belangrijke aspecten zijn op het lokale, regionale en universele niveau van de Kerk die onze beide tradities bevestigen, zij het met een kenmerkend verschillende nadruk. “Bovendien ervaren anglicanen en katholieken, zij het op asymmetrische wijze, dat de lokale en de universele dimensie van het kerkelijke leven in een zekere spanning tot elkaar staan. Wanneer er een te sterke nadruk ligt op de autonomie van het lokale (of provinciale), dan riskeren de banden van gemeenschap op het universele niveau in het gedrang te komen of te worden verbroken en is er het gevaar te weinig kritische distantie te nemen tegenover de dominante lokale cultuur. In zulke gevallen, wegens zijn of haar obsessie met onmiddellijk lokale bekommernissen, kan een diocees of een regionale/provinciale kerk het besef verliezen van een vitale dimensie van haar identiteit binnen de universele zending door God. Op zijn beurt brengt een te sterke nadruk op het universele het gevaar met zich mee dat de Kerk zo over-gecentraliseerd en monolithisch wordt. Zo verwaarloost de Kerk de lokale aanpassingen die nodig zijn voor de zending en verkondigt ze het evangelie op een wijze die niet adequaat binnentreedt in de actuele sociale realiteit” (WTW, 154). Dat lijkt me een rake formulering te zijn van het fundamentele geschilpunt tussen beide tradities op het institutionele niveau. En vergeten we niet dat verdeeldheid tussen kerken niet enkel een theologische en een praktische dimensie bezit, maar wezenlijk ook een institutionele dimensie.

Door middel van de studie van de lokale, translokale en universele Kerk heeft de Commissie zich daarom afgevraagd wat anglicanen en katholieken op het institutionele niveau, d.w.z. de gezagsstructuren of de ‘instrumenten van gemeenschap’, van elkaar kunnen leren om beter in staat te zijn samen de weg van de gemeenschap te bewandelen. De Commissie denkt dat anglicanen kunnen leren van katholieke structuren en procedures die werden ontwikkeld in dienst van de eenheid op het translokale en universele niveau. Wat dit betekent, wordt samengevat in par. 158¹². Maar ook katholieken kunnen leren van anglicaanse structuren en procedures die werden ontwikkeld om consultatie en overleg mogelijk te maken op het lokale en translokale niveau. Wat dit betekent, wordt samengevat in par. 157¹³.

Naar mijn mening kan de Erfurt-Verklaring van ARCIC III niet enkel een waardevolle bijdrage leveren aan het streven van de anglicaanse Gemeenschap en de rooms-katholieke Kerk naar de volledige gemeenschap, maar ook aan het bredere terrein van dialogen tussen de rooms-katholieke Kerk en de kerken of kerkelijke gemeenschappen die voortgekomen zijn uit de Reformatie. Sinds 1517 is de kwestie van de juiste verhouding tussen de lokale en de universele dimensie van de Kerk een permanente bron van conflicten, spanningen én overleg geweest.

Een blik op de toekomst: de noodzaak aan een confessionele bekering

Hoe moet het nu verder? ARCIC III moet nog het tweede luik van haar mandaat behandelen: “hoe de lokale en universele Kerk, in gemeenschap, komen tot de onderscheiding van de juiste

morele leer”. De samenstelling van de Commissie werd in 2018 grondig vernieuwd en in 2019 kwam die voor het eerst bijeen te Jeruzalem. De leden gingen na hoe elk van de twee gemeenschappen hun ethische leer had bepaald aan de hand van twee casestudies: slavernij en contraceptie. Ze onderzochten ook hoe hun werk aansloot bij het Erfurt Statement en meer bepaald bij de methode van *receptive ecumenism*. In 2020 en 2021 kon de Commissie niet in plenaire zitting bijeenkomen wegens de COVID-pandemie. In plaats daarvan kwam de commissie in mei 2021 bijeen in twee webinars. Ze nam er kennis van de belangrijke studie van de commissie Faith and Order, *Churches and Moral Discernment: Facilitating Dialogue to Build Koinonia*¹⁴. De leden gingen na hoe deze studie kan worden geïntegreerd in hun eigen werk. Het is nu afwachten wat het resultaat zal zijn van verdere bijeenkomsten. ARCIC III staat hier voor een belangrijke opdracht en uitdaging, een echte vuurproef.

Het concept van ‘ontvankelijk leren’ (*receptive learning*) biedt zeker mogelijkheden aan beide kerken om nader naar elkaar toe te groeien, ook op het terrein van organisatie en gezagsstructuren. Het Erfurt document is m.i. een eerlijke analyse van de zwaktes en sterktes van de anglicaanse Gemeenschap en de rooms-katholieke Kerk. Dit opent de weg om wederzijds van elkaar te leren en zo te komen tot de vollere gestalte van de Kerk van Christus. Maar als het daarbij blijft, kan het de indruk wekken zich te beperken tot zoiets als een sociologische doorlichting van de organisatie. Daarom is er meer nodig om het einddoel, de eenheid in geloof en sacramenteel leven, te bereiken. Mijns inziens heeft de *Groupe des Dombes* hier de weg gewezen met haar document *Pour la conversion des églises. Identité et changement dans la dynamique de communion*¹⁵. De stelling van deze informele oecumenische dialooggroep is dat de persoonlijke bekering van de individuele leden van de kerken (cf. UR, 7) niet voldoende is om tot eenheid te komen, maar dat de betrokken kerken zelf een proces van bekering moeten ondergaan, die verder gaat dan vernieuwing en hervorming. De *Groupe des Dombes* pleit voor een bekering van de confessionele identiteit van de Kerken, opdat de identiteit van de Kerk van Christus in elke institutionele Kerk voorrang krijgt op de confessionele identiteit¹⁶. Het gaat er niet om de confessionele identiteit zonder meer op te geven, maar om die haar plaats te geven in de niet verdelende diversiteit van de historische Kerken, en hen in staat te stellen om zo beter te beantwoorden aan hun essentiële roeping ten overstaan van de mensheid¹⁷.

Het Erfurt-document bevat een interessante paragraaf, die duidelijk door de visie van de *Groupe des Dombes* geïnspireerd is, en waarin het ‘ontvankelijk leren’ in het ruimere kader van ‘bekering van de kerken’ wordt geplaatst: “Anglicanen en rooms-katholieken waarderen hun respectievelijke confessionele identiteit – enerzijds de rol van de lokale en regionale kerk koesteren (anglicanen) en anderzijds hoge prioriteit geven aan de nood aan kerkelijke eenheid en coherentie (rooms-katholieken) – als een geschenk van de genadevolle voorzienigheid. Nochtans zijn deze identiteiten zelf ook aangetast door de zonde, zoals we kunnen vaststellen wanneer de zorg voor autonomie een drang naar totale onafhankelijkheid wordt en wanneer de zorg voor eenheid en coherentie verwordt tot excessief gecentraliseerde macht. Vandaar de nood aan kerkelijk berouw en aan een hervorming van onze instrumenten van gemeenschap in dit opzicht. De voorstellen voor wederzijds ontvankelijk leren die samengevat zijn in de conclusies van dit document, zijn een eerste stap in de richting van een visie op een volledig verzoende kerk” (WTW, 155). Dit is een paragraaf met een groot potentieel, maar die m.i. onvoldoende is doordacht en uitgewerkt. We hebben elders een poging in die richting gewaagd¹⁸. Daar zeggen we o.m.: “Op het gebied van de verhouding tussen de plaatselijke en de universele Kerk en hun respectieve bestuursstructuren, zouden we kunnen zeggen dat de voornaamste moeilijkheid aan Anglicaanse zijde het beginsel van de provinciale autonomie is, terwijl het aan rooms-katholieke zijde zou gaan om de buitensporige centralisatie die het gevolg is van een bepaalde opvatting over het primaat van de bisschop van Rome. Als wij de impasse willen doorbreken waarin onze twee kerken zich bevinden (provinciale autonomie versus

Roomse centralisatie), zullen beide gemeenschappen tot kerkelijke inkeer en bekering moeten komen”. Dat dit geen gemakkelijke zaak is en zal zijn, blijkt enerzijds uit de aarzeling of weigering van sommige Anglicaanse provincies om tot een *Anglican Communion Covenant*¹⁹ te komen, en anderzijds uit het verzet van bepaalde rooms-katholieke kringen tegen de pogingen van paus Franciscus om de synodale structuren binnen de rooms-katholieke kerk te versterken. Zich hardnekkig vastklampen aan de eigen confessionele identiteit bestendigt de zonde van de verdeeldheid. Zolang de Anglicaanse Gemeenschap niet bereid is om haar anti-roomse DNA van de ‘provinciale autonomie’ fundamenteel te hervormen en de rooms-katholieke Kerk om haar anti-reformatorische DNA van de ‘monarchische kerkstructuur’ te synodalisieren, zal de volle sacramentele eenheid tussen beide tradities helaas een droom blijven. Er is dus meer nodig dan het schrijven van consensusteksten - er zijn er ondertussen al behoorlijk veel -, er is meer nodig dan de aanvaarding ervan in het leven van onze kerken; het aanvaarden van de teksten die voortvloeien uit de dialoog dient te gebeuren in de context van een echte *metanoia*, een confessionele bekering van onze beide tradities.

¹ De teksten van de gezamenlijke verklaringen van ARCIC I werden, samen met een aantal studies en evaluaties, uitgegeven door Christopher HILL en Edward YARNOLD (eds.), *Anglicans and Roman Catholics. The Search for Unity*, London: SPCK/CTS, 1994.

² De documenten van ARCIC II werden gepubliceerd door Adelbert DENAUX, Nicholas SAGOVSKY en Charles SHERLOCK (eds.), *Looking Towards a Church Fully Reconciled: The Final Report of the Anglican–Roman Catholic International Commission 1983–2005 (ARCIC II)*, London: SPCK, 2016.

³ “De wijding van vrouwen tot priester of bisschop, samen met de beslissing van sommige anglicaanse kerken die te maken hadden met de visie op menselijke seksualiteit, deden bij de rooms-katholieke Kerk serieuze vragen rijzen over de verspreide aard van de gezagsstructuren binnen de Anglicaanse Gemeenschap (*Life in Christ*, §54). Anderzijds hebben anglicaanse critici de vraag gesteld of het nog wenselijk was om het vooropstelde doel van eenheid met de rooms-katholieke Kerk na te streven, omdat ze daar een toenemende centralisatie van het gezag vaststelden en omdat ze zich zorgen maakten omtrent beperkingen van de beslissingsmacht van leken. De oprichting van persoonlijke ordinariaten, die in het katholieke kerkelijk recht gelijkgesteld zijn met diocesen, voor anglicanen die in groep de anglicaanse kerken hebben verlaten om in volle gemeenschap te treden met de rooms-katholieke Kerk³, werd door sommige leden van de Anglicaanse Gemeenschap gezien als een reden tot behoudzaamheid. Niettegenstaande deze vragen en kritiek zijn noch de Anglicaanse Gemeenschap noch de rooms-katholieke Kerk afgeweken van hun engagement om het doel van de zichtbare eenheid na te streven” (WTW, 5).

⁴ Paus Benedict XVI en Aartsbisschop Rowan Williams, ‘Common Declaration’ (23 November 2006). De teksten van de gemeenschappelijke verklaringen (*Common Declarations*) van de bisschop van Rome en de aartsbisschop van Canterbury zijn gebundeld in het *Final Report* van ARCIC II (zie n. 4), pp. 334-350.

⁵ De eerste opdracht werd vervuld door de publicatie in 2016 (zie voetnoot 2).

⁶ L.A. Hoedemaker, “Local Church”, in *Dictionary of the Ecumenical Movement*, eds. N. Lossky, J.M. Bonino, J. Pobee, T. Stransky, G. Wainwright, P. Webb, Genève/Grand Rapids: WCC, 2002, 706-707, spec. p. 706.

⁷ C. Buchanan, “The Anglican Communion”, in *Dictionary of the Ecumenical Movement*, eds. N. Lossky, J.M. Bonino, J. Pobee, T. Stransky, G. Wainwright, P. Webb, Genève/Grand Rapids: WCC, 2002, pp. 20-23, spec. 21-22.

⁸ *Walking Together on the Way: Learning to Be the Church – Local, Regional, Universal. A, Agreed Statement of the Third Anglican – Roman Catholic International Commission (ARCIC III). Erfurt 2017*, London: SPCK, 2018. Zie http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/angl-comm-docs/rc_pc_chrstuni_doc_20180521_walking-together-ontheway_en.pdf.

⁹ De term ‘instruments of communion’ (instrumenten van gemeenschap) ontstond in anglicaanse milieus. De Commissie was van oordeel dat het ook kon worden toegepast op katholieke structuren en procedures.

¹⁰ De aanwezigheid van Paul Murray als lid van ARCIC III is niet vreemd aan deze keuze. Hij heeft immers aan de universiteit van Durham deze methode van *receptive ecumenism* ontwikkeld. Het belangrijkste beginsel van ‘receptive ecumenism’ bestaat erin dat, in de context van een volwassen dialoog, de actuele situatie vereist dat men allereerst de nadruk legt op wat de eigen traditie kan leren van de andere partner, eerder dan het omgekeerde. Zie hierover Paul D. MURRAY (ed.), *Receptive Ecumenism and the Call to Catholic Learning: Exploring a Way for Contemporary Ecumenism*, Oxford: Oxford University Press, 2008. Deze methode heeft ook een praktisch aspect: ze heeft niet alleen oog voor wat we samen kunnen zeggen over de genoemde problematiek, maar ze probeert ook na te gaan hoe beide gemeenschappen de kerkelijke *communio* concreet beleven met betrekking tot zaken als kerkelijk zelfverstaan, gezagsstructuren, procedures van besluitvorming en onderscheiding van de juiste morele leer.

¹¹ Het belang van het *regionale* in het leven van de Kerk werd o.m. onderstreept door de Gemengde Internationale Commissie voor de Theologische Dialoog tussen de rooms-katholieke Kerk en de orthodoxe Kerk, ‘Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity, and Authority’, Ravenna (13 October 2007).

¹² WTW, 158: “Het ontvankelijk leren door anglicanen van het rooms-katholieke kerkelijke leven begint met een appreciatie van de diepte van het engagement voor de eenheid van de universele kerk. Naar het oordeel van de Commissie zou een hernieuwde inzet voor het ethos van de eenheid versterkt worden door initiatieven als het gebruik van minstens één gemeenschappelijk, modern eucharistisch gebed in de hele anglicaanse Gemeenschap; het voorzien in een goedgekeurde, algemene catechismus; formele aanvaarding van *Principles of Canon Law Common to the Churches of the Anglican Communion*; verdere verkenning van de rol van de bisschopszetel van de aartsbisschop van Canterbury als een centrum van eenheid; en de praktijk van pelgrimagebezoeken van bisschoppen aan de aartsbisschop van Canterbury om hem te ontmoeten voor gebed en overleg. Ontvankelijk leren van katholieke expressies van bisschoppelijk leiderschap zou inhouden dat men nadenkt over verschillende gemeenschappen die in volle gemeenschap zijn binnen dezelfde regio; modellen van bisschoppelijk overleg en beraadslaging vergelijkbaar met wat in bisschoppenconferenties gebeurt en in de Bisschoppensynode zoals die recentelijk is geëvolueerd; de verplichte aanwezigheid van een stem van buiten de provincie, die de ruimere kerk

vertegenwoordigt in de beraadslagingen en het leven van een regionale kerk; en transparante, erkende procedures van onderscheiding, communicatie, en aanvaarding van gezagvolle leer en besluitvorming”.

¹³ WTW, 157: : “Het onderscheiden van de adequate leer, goed bestuur, en een aangepaste pastorale zorg vereist een gezonde en open conversatie in de Kerk. De Commissie is van oordeel dat de rooms-katholieke Kerk kan leren van de cultuur van open en vrijmoedig debat dat op alle niveaus van de anglicaanse Gemeenschap bestaat, wat o.m. blijkt uit het *indaba*-proces. De anglicaanse praktijk om een beraadslagende rol toe te kennen aan de synoden en om gezag te geven aan de regionale instrumenten van gemeenschap, wijst erop dat ook de Bisschoppensynode een beraadslagende rol zou kunnen krijgen [en niet enkel een raadgevende rol zoals tot nu toe het geval is]. De anglicaanse praktijk suggereert ook de noodzaak om binnen de rooms-katholieke Kerk meer gezag toe te kennen aan de bisschoppenconferenties. In het besef dat zowel leken als gewijden deelnemen aan de *tria munera Christi* (LG §10), kan de rooms-katholieke Kerk met vrucht leren van de inclusie van leken in de structuren van besluitvorming op alle niveaus van het anglicaanse leven”.

¹⁴ Zie Myriam WIJLENS and Vladimir SHMALIY (eds.), *Churches and Moral Discernment*, Volume 1: *Learning from Traditions* (Faith and Order Paper, 228), Geneva: WCC Publications, 2021; Myriam WIJLENS, Vladimir SHMALIY, and Simone SINN (eds.), *Churches and Moral Discernment*, Volume 2: *Learning from History* (Faith and Order Paper, 229), Geneva: WCC Publications, 2021; *Churches and Moral Discernment*, Volume 3: *Facilitating Dialogue to Build Koinonia* (Faith and Order Paper, 235), Geneva: WCC Publications, 2021.

¹⁵ GROUPE DES DOMBES, *Pour la conversion des églises. Identité et changement dans la dynamique de communion* (1991), in ID., *Communion et conversion des Églises. Édition intégrale des documents publiés de 1956 à 2005* (Collection Compact), Paris : Bayard, 2014, pp. 233-338.

¹⁶ Onder kerkelijke identiteit verstaat de *Groupe des Dombes* het toebehoren of deelnemen van een persoon of een confessionele Kerk aan de ene, heilige, ‘katholieke’ en apostolische Kerk. Onder confessionele identiteit verstaat ze het toebehoren aan een confessionele Kerk die voortgekomen is uit een welbepaalde culturele en historische context, die haar eigen spirituele en doctrinele profiel heeft, waardoor ze zich onderscheidt van andere christelijke kerken. Onder kerkelijke bekering verstaat ze de inspanning die van elke Kerk en van alle Kerken gevraagd wordt om zich te vernieuwen en om zo beter hun zending te vervullen volgens het adagium *Ecclesia semper reformanda*. Onder confessionele bekering verstaat ze de oecumenische inspanning waardoor een christelijke confessie haar eigen erfenis zuivert en verrijkt met het doel de volle gemeenschap met de andere confessies te herstellen.

¹⁷ Cf. Gottfried HAMMANN, « *La conversion des Églises* ». *Une audace herméneutique*, in *Unité des Chrétiens*, n° 164, octobre 2011.

¹⁸ Cf. A. DENAUX, *Ecclesial Repentance and Conversion: Receptive Ecumenism and the Mandate and Method of ARCIC III*, in Stephan VAN ERP & Karim SCHELKENS (eds.), *Conversion and Church. The Challenge of Ecclesial Renewal. Essays in Honour of H.P.J. Witte* (Brill’s Studies in Catholic Theology, 2), Leiden – Boston, 2016, pp. 304-325.

¹⁹ Zie <https://www.anglicancommunion.org/theology/doctrine/covenant.aspx>.